

5. Горох О.П. Покарання за злочини у сфері обігу наркотичних засобів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Горох Олексій Петрович. – К., 2007. – 299 с.

6. Осипов П.П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций: Аксиологический аспект / Осипов П.П. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. – 135 с.

7. Вартилицька І.А. Виправні роботи без позбавлення волі в Україні: теоретичні аспекти та практика застосування на сучасному етапі: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 1997. – 187 с.

8. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 року // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6. – С. 14–20.

9. Болдарь Г.Є. Покарання за незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано / Г.Є. Болдарь // Правова держава. – Одеса: Астропринт, 2010. – Випуск № 12 – С. 162–167.

10. Болдарь Г.Є. Покарання за злочини у сфері банкрутства / Г.Є. Болдарь // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2010. – Випуск № 2 – С. 61–66.

11. Хавронюк М.І. Категорії злочинів і санкції Особливої частини КК України: наукові дослідження та деякі висновки / М.І. Хавронюк // Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року; за ред. М.І. Мельника. – К.: А.С.К., 2001. – 304 с.

УДК 378.98.06:622.8 (045)

О.М. Новосельцева

**ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕНЬ КРИМІНАЛЬНИХ
СПРАВ ЩОДО ПОРУШЕНЬ ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПІДЗЕМНИХ РОБІТ
У ВУГІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ**

На підставі узагальнення положень, висунутих провідними вченими криміналістами щодо особливостей порушення кримінальних справ при злочинних порушеннях ПТБ у вугільній промисловості під час проведення підземних робіт, а також емпіричного матеріалу, автор висуває та обґрунтовує особливості порушення зазначеної категорії кримінальних справ.

Ключові слова: *особливості порушення кримінальної справи, стадія порушення кримінальної справи, попередня перевірка, спеціальне розслідування нещасного випадку, свовчасність порушення.*

На основани обобщения положений, выдвинутых ведущими учёными криминалистами относительно особенностей возбуждения уголовных дел при преступных нарушениях ПТБ в угольной промышленности

во время проведения подземных работ, а также эмперического материала, автор выдвигает и обосновывает особенности возбуждения указанной категории уголовных дел.

Ключевые слова: *особенности возбуждения уголовного дела, стадия возбуждения уголовного дела, предварительная проверка, специальное расследование несчастного случая, своевременность возбуждения.*

On the basis of generalizing the provisions of the leading experts in criminalistics pertaining to the content of the urgent investigative acts, which are conducted during investigating crimes committed in the places of confinement, the author grounds the recommendations concerning using in the criminalistic tactics the urgent investigative acts with the aim of successful revealing, fixing and seizing evidence of criminal acts, that are committed in the establishments of enforcing sentences.

Key words: *crime, evidence, investigation, investigative acts, establishments of enforcing sentences.*

Як відомо, порушення кримінальної справи є одним з тих етапів розслідування, який обминути неможливо. Вивчення та узагальнення слідчої і судової практики щодо злочинних порушень ПТБ¹ у вугільній промисловості надає підстави вважати, що порушення кримінальної справи є одним з найважливіших етапів у методиці розслідування злочинів, бо від своєчасності її порушення залежить ефективність розслідування в цілому.

Питаннями щодо порушення кримінальної справи були присвячені роботи Ю.М. Белозьорова, І.А. Гельфанда, В.Л. Єгорова, М.В. Жогіна, В.С. Зеленецького, В.Ф. Зудіна, Д.С. Караєва, А.П. Рижакіна, Н.М. Савгірової, Т.С. Симонової, К.Ф. Скворцова, Ф.Н. Фаткулліна, М.П. Яблокова та інших. Безпосередньо розглядуваному питанню присвячено роботи В.І. Роспутька, М.К. Йосифова. Однак, зазначені дослідження проводилися більше ніж 30 років тому і не враховують сучасний стан розвитку криміналістичної та кримінально-процесуальної науки, а також багатоаспектність визначеної проблеми.

Зміст поняття порушення кримінальної справи можна розглядати як: а) самостійний інститут кримінально-процесуального права; б) першу частину кримінального процесу, де проходить приймання заяв і повідомлень про злочини, їх перевірка і розгляд у встановленому законом порядку; в) сукупність дій, пов'язаних з прийняттям рі-

---

¹ ПТБ – правил техніки безпеки.

шення, що здійснюються компетентними особами; г) сутність і результат прийнятого компетентними особами рішення [1, с. 25]. У кримінальному процесі стадія "порушення кримінальної справи" розглядається з різних позицій, розуміючи його як: а) правовий інститут [2, с. 221]; б) як процесуальне рішення спеціально уповноваженої особи [3, с. 216]; в) як стадію кримінального процесу [4, с. 100].

Стадію порушення кримінальної справи можливо розглядати і як часовий відрізок, що призначений для виконання специфічної кримінально-процесуальної діяльності по попередній перевірці заяв (повідомлень) про злочин. Приводи і підстави до порушення кримінальної справи чітко визначені у ст. 94 КПК України. Справа може бути порушена тільки у тих випадках, коли є достатні відомості, що вказують на наявність ознак злочину. Привід - це форма, підстава це зміст юридичного факту, що має як наслідок прийняття рішення про початок кримінального процесу, або про порушення кримінальної справи [5, с. 19-20], а також приводами є джерела, з яких орган дізнання, слідчий прокурор, суддя чи суд одержують дані про злочин. Кожна кримінальна справа може бути порушена лише за наявності приводу і достатньої підстави [6, с. 226].

Підставою для порушення кримінальної справи є отримані із зазначених у законі процесуальних джерел відомості достатні хоча би для того, щоб мати припущення про наявність ознак злочину, за допомогою цих відомостей встановлюються певні елементи об'єкту та об'єктивної сторони злочину коли справа порушується за фактом скоєння злочину. Коли справу було порушено відносно особи, то необхідно отримати відомості про суб'єкт та суб'єктивну сторону злочину [7, с. 8]. Підстава до порушення кримінальної справи повинна включати до себе два необхідних елемента: 1) наявність ознак злочину в події, що стала відома органу дізнання, слідчому, прокурору або суду; 2) наявність достатніх даних, на підставі яких встановлюються ознаки злочину [4, с. 116].

За нашими даними, кримінальні справи щодо злочинних порушень ПТБ під час проведення підземних робіт у вугільній промисловості порушувалися: 1) за матеріалами перевірок проведених прокуратурою - 54%; 2) за матеріалами спеціального розслідування територіального органу Держнагляддохоронпраці за місцем настання нещасного випадку - 23%; 3) за повідомленням керівництва шахти 23%; 4) за повідомленнями медичних закладів про нещасний випадок на виробництві - 0%; 5) за повідомленням окремих громадян - 0%. Що

стосується відсутності повідомлень медичних закладів про нещасний випадок на виробництві, як підстави до порушення кримінальної справи і враховуючи специфіку даного виду злочинів, це можна пояснити тим, що у разі настання нещасних випадків на виробництві, керівництво шахти повідомляє про це прокуратуру і медичні заклади, а вже потім медичні заклади можуть додатково повідомити про це прокуратуру. Стосовно відсутності повідомлень окремих громадян, як підстави до порушення кримінальної справи можна пояснити тим, що прокуратура про це повідомляють територіальний орган Держнаглядохоронпраці та керівництво шахти, у разі настання нещасних випадків на виробництві.

Як раніше зазначали, найчастіше кримінальні справи щодо злочинних ПТБ у вугільній промисловості, якщо не настали тяжкі наслідки, порушуються у ході прокурорських перевірок законодавства про працю, а тому в матеріалах попередньої перевірки відсутні матеріали спеціального розслідування. Повідомлення та заяви про нещасні випадки на виробництві часто надходять до прокуратури не відразу, а впродовж деякого часу, бо наявні факти потребують перевірки. Найбільш повні відомості про характер події, його причини та наслідки, що настали, а також порушених правилах та винних особах містять матеріали спеціального розслідування нещасних випадків, які надходять від [8, с. 159] територіального органу Держнаглядохоронпраці за місцем настання нещасного випадку. Найчастіше матеріали спеціального розслідування є приводом до порушення кримінальних справ розглядуваної категорії.

Обов'язок проведення спеціального розслідування нещасного випадку покладено на роботодавця. Відповідно до Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві¹, спеціальне розслідування нещасного випадку проводиться комісією із спеціального розслідування нещасного випадку (далі спеціальна комісія), що призначається наказом керівника територіального органу Держнаглядохоронпраці за місцезнаходженням підприємства. Порядок і завдання його проведення також передбачено зазначеним вище Порядком.

До завдань відомчого розслідування входять:

- а) з'ясування обставин події; б) встановлення його причин;
- в) розробка способів по усуненню причин цієї події; г) встановлення

---

¹ ПКМУ від 25 серпня 2004 р. № 1112.

осіб, що допустили порушення правил безпеки та інструкцій по безпечним методам робіт [9, п. 42].

На думку Роспутька В.І., у кожному конкретному випадку слідчий повинен дати матеріалам спеціального розслідування правильну оцінку, яка складається у вирішенні наступних питань:

а) чи повно було з'ясовано обставини події; б) чи обґрунтовані висновки про причини події; в) чи обґрунтовані висновки про осіб, що допустили порушення правил безпеки або інструкцій; г) чи усі необхідні матеріали було надано слідчому комісією спеціального розслідування [10, с. 283]. На нашу думку, цей перелік необхідно доповнити наступним: д) чи справжні¹ причини події, тобто внаслідок яких дійсно і сталася подія, було зазначено у акті спеціального розслідування; е) чи ретельно було проведено огляд місця події, де стався нещасний випадок; ж) чи є розбіжності між поясненнями потерпілих, очевидців та посадових осіб; з) чи співпадають висновки про причини нещасного випадку у акті спеціального розслідування з висновком комісії із спеціального розслідування. Матеріали комісії спеціального розслідування, а також різного роду повідомлення повинні бути ретельно вивчені та вдумливо оцінені з точки зору суспільної небезпеки конкретного факту правопорушення [11, с. 107].

Виключно важливе значення для успішного розслідування по справах щодо злочинних ПТБ у вугільній промисловості має оперативність у роботі слідчого. На теперішній час розслідування по розглядуваним справам зазвичай починається впродовж тривалого часу після події, в середньому не менше місяця, що не є нормальним. Так, серед вивчених нами кримінальних справ зазначеної категорії, 70% були порушені пізніше ніж за місяць з моменту скоєння злочину. Це пояснюється тим, що одні слідчі чекають надходження матеріалів спеціального розслідування до прокуратури, інші бажають провести гірничо-технічні, хімічні дослідження та інше, тому і не порушують кримінальні справи.

В результаті несвоєчасного порушення кримінальних справ, знищується переважна більшість слідів злочину, та і взагалі змінюється обстановка злочину. Слід пам'ятати, що відображення слідів за допомогою яких встановлюються причини порушення ПТБ, можна знайти на предметах, що використовуються у виробництві, на облад-

¹ Справжні - причини, внаслідок яких дійсно і сталася подія.

нанні, механізмах. Тривале зберігання цих предметів у такому стані, у якому вони залишилися після події, часто буває неможливим. Звичайно, навпаки, умови виробництва складаються таким чином, що потребують негайної зміни стану цих предметів. Це пояснюється загрозою вибуху, а також небезпекою для життя та здоров'я людей, зупинкою виробництва. Звідси частіше змінюється стан предметів, які мають на собі відбитки порушень ПТБ навмисно, причому робиться це з великою поспішністю, під приводом необхідності відновити виробництво та почати роботу. Тому необхідно максимально наблизити початок слідства к моменту події та скоротити строки розслідування. Однак це не повинно проводитися за рахунок погіршення якості розслідування [12, с. 200].

Наприклад, при аварії на шахті слід негайно все оглянути, щоб можна було виявити, вилучити і зафіксувати сліди порушення, які можуть бути швидко знищені стихійно або навіть навмисно, бо як відомо у шахті проходять технологічні процеси видобутку вугілля, зсув породи завдяки чому лава змінює своє місцезнаходження, а тому і місце події може постійно пересуватися.

За радянських часів існувала думка, що правильно поступали працівники прокуратури не порушуючи кримінальні справи за малозначністю [13, с. 38]. Так, 17 березня 1959 року працівником шахти "Холодна балка" було пронесено у шахту сірники та цигарки, але незважаючи на це прокурором кримінальну справу порушено не було, а тільки винесено припис, який було розглянуто на загальних зборах [11 с. 108]. Але на теперішній час слідчі у певних випадках порушують кримінальні справи і за малозначністю. З вивчених нами 200 кримінальних справ, за фактами пронесення цигарок та сірників після спуску у шахту працівниками, було порушено 5 кримінальних справ. Однією з осіб що пронесла курильні прилади, був гірничий майстер, хоча він є особою яка відповідає за техніку безпеки у шахті. Як відомо, більшість шахт на території України є з підвищеною концентрацією газу метану, який є вибухонебезпечним, тому застосування курильних приладів у шахті може призвести до шкідливих наслідків, що може призвести до загибелі людей. Вважаємо, що порушення кримінальних справ за даними фактами буде превентивним заходом, бо кримінальна відповідальність є найбільш суворою серед інших видів відповідальності і спрямована на призначення кримінального покарання, що може бути перешкодою для набуття систематичності у зазначених порушеннях.

Так, 15.05.2003 року, прокуратурою Червоногвардійського району м. Макіївки було порушено кримінально справу за ч. 1 ст. 272 КК України відносно гірничо робочого З., якого було затримано на шахті "Чайкіно" коли він курих цигарку, чим і порушив п. 1.4.3 Правил безпеки у вугільних шахтах, п. 9 Інструкції про охорону праці для гірничо робочого, ст. 42 Гірничого Закону України, ст. 14 Закону України "Про охорону праці" та створив загрозу вибуху у шахті та загибелі людей¹.

Своєчасність порушення кримінальної справи досягає свого позитивного результату, коли одразу ж виконуються необхідні слідчі дії. Між тим, деякі практичні працівники, порушуючи кримінальні справи після події що сталася, тривалий час слідчі дії по кримінальній справі не виконують, починають розслідування лише після надходження до прокуратури матеріалів спеціального розслідування. Така практика не є вірною, оскільки не сприяє якісному та ефективному розслідуванню злочину. Ми погоджуємось з думкою В.І. Роспутька, який вважає вірною практику коли слідчі не чекають закінчення відомчого розслідування, а виконують необхідні слідчі дії негайно після порушення справи [14, с. 6]. Так, по кримінальній справі порушеній за фактом травмування електрослюсаря Т., розслідування слідчим проводилось одночасно з розслідуванням комісії з спеціального розслідування, що допомогло всебічно дослідити всі обставини кримінальної справи².

Певні науковці вважають, що кримінальні справи щодо злочинних порушень ПТБ повинні бути порушені не у відношенні особи, а за фактом [15, с. 16-17]. Можна погодитися з такою думкою у тих випадках, коли дійсно не має відомостей про те, яка саме відповідальна особа або інша особа порушила ПТБ. Так, 09.08.2004 р. у першу зміну на шахті "Ясиноватська-Глибока" ДП "Макіїввугілля" стався нещасний випадок зі смертельним сходом з гірничо робочим К. Відповідно до висновку Макіївського НДІ в порушення п. 1.1.3 "Правил безпеки" у частині функціонування нарядної системи і в порушення "Посадової інструкції гірничого майстра гірничопрохідничої дільниці" сталося смертельне травмування К. Зазначену кримінальну справу було порушено за фактом порушення ПТБ³.

¹ Архів Червоногвардійського районного суду м. Макіївки.

² Кримінальна справа № 27-17369, архів Червоногвардійського міського суду.

³ Архів Советського районного суду м. Макіївки. Кримінальна справа № 25-19236.

Коли є відомості про конкретну особу яка порушила ПТБ під час проведення підземних робіт у вугільній промисловості, то доцільно порушувати кримінальну справу у відношенні особи. Так, А. працюючи бригадиром дільниці шахти "Калінінська-Східна" ДП "Макіїввугілля" у 4 зміну 05.11.2003 р. в порушення п. 4.1.22, п. 4.1.12 "Правил безпеки у вугільних шахтах" допустив в'їзд гірничо робочих дільниці по допоміжному хідку пласту ЛТ в необладнаних для перевезення вагонетках, крім того була відсутня опорна виделка, що перешкоджала з'їзду вагонеток у випадку обриву канату лебідки ЛБ-25. Внаслідок обриву останньої, состав вагонеток скотився вниз та гірничо робочий Ц. отримав травму голови від якої помер у міській лікарні. Відповідно до висновку державної технічної інспекції Макіївської гірничої державної технічної інспекції нещасний випадок стався з гірничо робочим Ц. внаслідок порушення "Правил техніки безпеки у вугільних шахтах" паспорту відкатки по допоміжному хідку пласту Л1. Кримінальну справу було порушено відносно А. бригадира дільниці шахти "Калінінська-Східна" ДП "Макіїввугілля"¹. З наведених прикладів ми бачимо, що практика йде шляхом, що коли невідомо ким саме було допущено порушення, то кримінальна справа порушується за фактом, а коли відомо яка саме особа порушила ПТБ у вугільній промисловості під час проведення підземних робіт, то кримінальну справу слід порушувати відносно особи. Цікаво зауважити, що за нашими емпіричними даними, 40% кримінальних справ розглядуваної категорії було порушено за фактом, а 60% було порушено відносно осіб. До речі часто у кримінальних справах, які було порушено за фактом, у ході розслідування встановлюють, що не одна особа винна у порушенні ПТБ, а декілька (у 10% кримінальних справ).

Встановлення істинних причин ПТБ праці дає можливість визначити найбільш ефективний напрямок розслідування, у процесі якого виявлене порушення правил та наслідки не слід розглядати ізольовано. Необхідно: а) намагатися з'ясувати, чи не пов'язані обставини, що відносяться до зазначеного порушення, з іншими умовами та причинами, неочевидними та ще не встановленими; б) проаналізувати зв'язок дільниці роботи або технологічного процесу, на якому сталася подія, з іншими видами робіт та встановити залежність події від причин та дій осіб, які, на перший погляд, здаються не мають відношення до події [8, с. 173].

¹ Архів Советського районного суду м. Макіївки. Кримінальна справа № 25-18718.

Таким чином, при злочинних порушеннях ПТБ у вугільній промисловості під час проведення підземних робіт до особливостей порушення кримінальних справ слід віднести: а) використання спеціальних знань при оцінці первинного матеріалу; б) порушення кримінальних справ на підставі фактичних даних, що містяться у матеріалах прокурорських перевірок; в) порушення кримінальних справ за повідомленням керівництва шахти.

Зрештою, урахування визначених особливостей слідчим, буде сприяти своєчасному та обґрунтованому порушенню кримінальних справ при злочинних порушеннях ПТБ у вугільній промисловості під час проведення підземних робіт.

Використана література:

1. В.С. Зеленецький. [Текст]/ Возбуждение уголовного дела. - Х.: КримАрг. - 1998. - 340 с.
2. Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. [Текст]/ Кримінальний процес України. - підручник. - К.: Юрінком Інтер. - 2008. - 712 с.
3. В.В. Назаров, Г.М. Омеляненко. [Текст]/ Кримінальний процес України. - навчальний посібник. - Видання 2-ге доповнене і перероблене. - Київ.: Атіка. - 2007. - 584 с.
4. В.М. Тертышник. [Текст]/ Уголовный процесс. - Учебник. - изд. 3-е, переработанное и дополненное. - Х.: РИФ "Арсис, ЛТД". - 2000. - 576 с.
5. А.П. Рихаков [Текст]/ Возбуждение и отказ в возбуждении уголовного дела. - М.: Контракт. Инфра М. - 2001. - 420 с.
6. Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко [Текст]/ Кримінальний процес України. - підручник. К.: Юрінком Інтер. - 2008. - 712 с.
7. Т.С. Симонова. Проверка повода и установление основания для возбуждения уголовного дела. [Текст]: автореф. дис. ... к-та юр. - наук: 12.00.09/ Автореферат. Б. - 2007. - 26 с.
8. В.К. Лисиченко. [Текст]/ Методика расследования отдельных видов преступлений. - К.: Вища школа. - 1988. - 406 с.
9. ПКМУ Затвердження Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві від 25 серпня 2004 р. № 1112 [Електронний ресурс] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1112-2004-%EF>
10. В.И. Роспутько. Оценка следователем материалов ведомственного расследования нарушений правил безопасности при производстве подземных работ в угольной промышленности. [Текст]/ Проблемы законности на современных этапах развития советского государства Межвузовская научная конференция. - Х., 1968. - октябрь. - С. 283-285.

11. В.Ф. Зудин. [Текст]/ Предотвращение и расследование преступлений. – (по материалам нарушений правил безопасности в угольных шахтах.) – С.: Саратовский университет. – 1963. – 315 с.

12. К.Ф.Скворцов. Вопросы методики расследования по делам о преступных нарушениях правил охраны труда в машиностроении. [Текст]/ Вопросы криминалистики, ученые записки. – М., 1961. – Выпуск 12. – С. 199-203.

13. М.С. Брайнин. [Текст]/ Уголовно правовая охрана безопасности труда в СССР. – М.: Юридическая литература. – 1977. – 143 с.

14. В.И. Роспутько. Расследование и предупреждение преступных нарушений правил техники безопасности при производстве подземных работ в угольной промышленности [Текст]: дис. ... к-та юр. наук: 12.00.09 / Роспутько Виктор Иванович. – Х., 1971. – 242 с.

15. И.А. Гельфанд [Текст]/ Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. – К.: ВШ МООП УССР. – 1961. – 120 с.

16. В.И. Роспутько. Расследование и предупреждение преступных нарушений правил техники безопасности при производстве подземных работ в угольной промышленности. [Текст]: автореф. дис. ... к-та юр. наук: 12.00.09/ Автореферат. – Х., 1971. – 23 с.

УДК 343.9.01

О.В. Одинцова

■ **ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
"КРИМІНОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ
ПРО ОРГАНІЗОВАНУ ЗЛОЧИННІСТЬ"**

У статті зроблено спробу удосконалити надане у кримінологічній літературі поняття "кримінологічна інформація", вперше сформульовано поняття "кримінологічна інформація про організовану злочинність". Під кримінологічною інформацією про організовану злочинність ми розуміємо вид соціальної інформації, одержаної з кримінологічних джерел та оціненої за допомогою кримінологічних засобів про кількісно-якісні характеристики організованої злочинності, яка включає складну систему організованих злочинних формувань, їх відносин та діяльності, а також супутні їй фактори, напрями та форми протидії.

Ключові слова: *кримінологічна інформація, організована злочинність, кримінологічна інформація про організовану злочинність, організовані злочинні формування, протидія організованій злочинності, джерела кримінологічної інформації.*

В статтю предпринята попытка усовершенствовать понятие "кримінологическая информация", предложенной в кримінологической лите-